

ГЛИГОР М. САМАРЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

О ОРИЈЕНТАЛНИМ КУЛТОВИМА НА ЈУГУ ПРОВИНЦИЈЕ ДАЛМАЦИЈЕ (Неколико њримјера из источне Херцеговине)

САЖЕТАК. На југу провинције Далмације (источна Херцеговина), као и у свим подручјима која су била у саставу Римског царства налазе се споменици који свједоче о религиозности римских грађана. Духовни живот становника на југу провинције Далмације огледао се у и поштовању оријенталних култова (култ Митре). Оријенталне култове на подручју источне Херцеговине (Мостар, Коњиц) познајемо, прије свега, по скромном броју нађених епиграфских споменика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: оријентални култови (култ Митре); епиграфски споменици; провинција Далмација; источна Херцеговина; Мостар; Коњиц.

Интересовање за истраживање и изучавање култних споменика на подручју Босне и Херцеговине јавило се у другој половини XIX и почетком XX вијека. Највећи број прилога из ове проблематике објављен је у Гласнику Земаљског музеја из Сарајева од 1888. године до данас. Научноистраживачки рад посвећен овој проблематици и данас је присутан јер је условљен новим налазима, па

¹ gligorijas@yahoo.com

Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023, *Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 9. маја 2019, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. јуна 2019.

се захваљујући тој чињеници одређеније може говорити о култу појединих божанстава (Radimsky, 1891, стр. 191, сл. 47; Truhelka, 1892, стр. 364; Patch, 1897, стр. 644, сл. 8; Patsch, 1900, стр. 170–171; Patsch, 1902, стр. 317–319, сл. 15; Sergejevski, 1934, стр. 25, др. 37; Imamović, 1975/1976, стр. 13–26; Imamović, 1977, стр. 131, 146–147, 278–280, 362–363, сл. 92, 364, др. 96, 384–385, др. 130; 388–389, др. 36, 456, сл. 239, 456–457, сл. 240; Škegro, 1997, стр. 90, др. 30, 32; Šačić, 2011, стр. 42–44, 46–47, 109–115, 139–140, 142–143, 146–147, 149; Marić, 2003², стр. 9–18, 116–119).

Будући да о религији становништва на југу Далмације (источна Херцеговина) у периоду Царства имамо скроман број нађених епиграфских споменика, о њој се више може сазнати само по аналозији са сусједним областима. Основну грађу из које црпимо податке о религији становништва на југу Далмације представљају жртвеници са вотивним натписима и иконографске представе на споменицима (Mayer, 1932, стр. 110; Mayer, 1942, стр. 187; Rendić-Miočević, 1955, стр. 5–40; Paškvalin, 1963, стр. 127–128; Medini, 1976, стр. 185–187; Imamović, 1977, стр. 118–200; Rendić-Miočević, 1989, стр. 461–521; Марић, 2003², стр. 9–18, 116–119).

Како се Далмација географски налазила између Истока и Запада, она је била и подручје на којем су се сусретали бројни култови и духовне појаве. Управо су епиграфски споменици основни извор за изучавање присуства различитих, па тако и оријенталних култова који се овдје углавном налазе у урбаним центрима; дајући нам, између осталог, податке и о социјалној структури и поријеклу њихових носилаца. Без обзира на то што су оријентални култови на далматинском подручју присутни спорадично, они су важни и по свом садржају и по приказима, а на подручју источне Херцеговине сачувани су у траговима на неколико вотивних натписа: углавном је ријеч о култу Митре, иранског бога Сунца (Zotović, 1973, стр. 133; Latte, 1976, стр. 351; Merkelbach, 1984, стр. 153; Imamović, 1977, стр. 277–286; Vojanovski, 1988, стр. 133–141; Clauss, 2000, стр. 4).

Не улазећи овдје у дискусију о различитим теоријама поријекла самог култа, који се у Римском царству појављује најкасније – тек крајем I вијека (од тада се шири римским провинцијама), само ћемо поменути да у модерној историографији постоје различита мишљења о појављивању и ширењу митраизма на подручју Балкана (Гавриловић-Витас, 2017, стр. 193–194). Љ. Зотовић наводи да се оријентални култови појављују у римским балканским провинцијама управо са романизацијом. Такође, она

истиче да је Рим био главна полуга посредством које је дошло до продора оријенталних религија на наше подручје. Зотовић сматра да су постојала два пута продора тога култа на подручје Балкана. Један пут је ишао преко Аквилеје, али подручје његових утицаја није прелазило границе Горње Паноније и Далмације. Други пут је, највјероватније, ишао линијом подунавског лимеса, па је преко Дакије и Доње Мезије прелазео у Горњу Мезију и Доњу Панонију. На основу анализе Митриних споменика Зотовић закључује да се најраније посвете на подручју римских балканских провинција јављају половином II вијека, а најкасније у IV вијеку. Учвршћивањем римске власти у провинцијама оријентални култови, уз подршку појединих царева, доживљавају свој процват. Зотовић сматра да војска није представљала главну снагу у ширењу митраизма, него да су робови, а затим и ослобођеници који су радили у царинској служби унијели, а потом и проширили култ персијског божанства у Римском царству. Као дедиканти јављају се робови и ослобођеници, управни и административни чиновници и функционери, као и припадници виших сталежа (Зотовић, 1968, стр. 69–70; Zotović, 1973, стр. 133).

Е. Имамовић сматра да се продор митраизма и његово учвршћивање у балканским провинцијама одвијао посредством Римљана, тј. стајао је у вези са културним и политичким приликама насталим као посљедица римске окупације тих крајева. Он сматра да су у покорена подручја продрли углавном они страни култови који су и прије тога дошли у Рим. Имамовић сматра да је култ бога Митре на територију провинције Далмације (подручје Босне и Херцеговине) продро доста рано, односно крајем II вијека, а да се задржао до V вијека. Такође, он сматра (слично као и Љ. Зотовић) да су постојала два пута продора тога култа на ово подручје и то преко Аквилеје и подунавског лимеса (Дакија – Доња Мезија – Горња Мезија – Доња Панонија) (Imamović, 1977, стр. 277–286) те наводи да међу именима дедиканата имамо становнике источног поријекла, романизоване грађане и Римљане (припадници војних јединица, трговци, робови и ослобођеници који су радили у царинској служби). На основу истраживања он закључује да је овај култ продро у све друштвене слојеве и да је био близак и великашу и простом човјеку (Imamović, 1977, стр. 282–283).

Доносећи комплетан преглед Митриних споменика у провинцији Далмацији, В. Габричевић продор оријенталних култова у ове крајеве схвата као историјску нужност, односно процес. На крају закључује да се ширење ових култова на овом подручју не

смије схватати као резултат доласка великог броја оријенталаца и ширења њихове националне традиције (Gabričević, 1953, стр. 144; Gabričević, 1954, стр. 37). В. Пашквалин наводи да су ширењу оријенталних култова знатно допринијеле привредне, друштвене и политичке прилике у Римском царству. По његовом мишљењу, највише су их ширили војници, родови и трговци (Paškvalin, 1963, стр. 146–147). М. Гарашанин наводи да су култ Митре ширили војници, робови и ослобођеници, а од њих су га преузимали домаћи становници (Гарашанин, 1967, стр. 190). Г. Липовац Вркљан појаву митраизма у провинцији Далмацији види као последицу процеса романизације у урбаним центрима и центрима римске администрације (Lipovac-Vrkljan, 2001, стр. 125–140, 158–163), док Ј. Медини сматра да се митраизам у обалном појасу провинције Далмације развио под утицајем нижих слојева становништва оријенталног поријекла (Medini, 1976, стр. 185–207). К. Пач и Р. Марић сматрају да су култ бога Митре у I вијеку прије н. е. пренијели у Рим заробљеници које је довео Помпеј после рата са пиратима, 67. године прије н. е. Митраизам се у то вријеме шири по европским провинцијама. Ови аутори сматрају да се вјероватно у исто вријеме, или нешто касније, јављају и Митрине присталице на југу Далмације (Patch, 1897, стр. 629–656; Марић, 2003², стр. 9–18, 116–119; Љубомировић, 2016, стр. 181–205). Н. Гавриловић Витас наводи да на простор римских провинција централног Балкана култ бога Митре долази путем подунавског лимеса, преко Мезије Инфериор и вјероватно Дакије, мада сматра да, услед одређених иконографских елемената на споменицима из централног Балкана, аналогних митраистичким споменицима у Далмацији, овакво мишљење треба ревидирати у контексту постојећих утицаја, у одређеној мјери, и из Далмације (који долазе преко Аквилеје). Тако, по њеном мишљењу, иконографија до сада констатованих споменика Митриног култа на нашим просторима не само да је различита и у неким случајевима специфична у односу на иконографске представе из других римских провинција већ је и од изузетног значаја за боље сагледавање развоја и карактеристика култа бога Митре у овим областима (Гавриловић-Витас, 2017, стр. 193–194; Gavrilović-Vitas, 2018, стр. 185–188).

Четири Митрина споменика нађена су на подручју горњег тока ријеке Неретве (југ провинције Далмације) (Imamović, 1977, стр. 452, бр. 237; Војановски, 1988, стр. 138–139; Šaćić, 2011, стр. 46, 111–115; Marić, 2003², стр. 118–119). Текст првог споменика, из Потока код Мостара, гласи: *Deo S/oli Invicto / Meter[ae] (!) Aur(elius) Ma-*

ximinus / Flavi(us) Marcellinus / Flavi(us) Marcellus. У наставку је графит: *Rumanus / Marcianus* [- -] IV / [- - - p/ini[us] II *ficus* X (ILJug 112 = AE 1906, 0184). Пач наводи да је овај вотивни споменик примјер примитивног облика провинцијске епиграфике јер није настао у некој клесарској радионици већ је дјело једног од тројице људи који се помињу на споменику (Patch, 1904, стр. 35). Аутори графита оставили су своје потписе: Роман и Марцијан. Ова два имена ријетка су на простору источне Херцеговине и претпоставља се да су припадали редовима ослобођеника. Графити су један од видова умјетничког изражавања нижих слојева римског друштва што је за А. Шачић доказ да су особе које су поставиле овај вотивни споменик припадале нижим слојевима. Графит је оштећен, али је Шачић дешифровала ријечи *pinus* (џор) и *ficus* (смоква) као религијске симболе божанства Митре. Споменик се датује у IV вијек (Šačić, 2011, стр. 45, 137–139).

Вотивни споменик нађен у XIX вијеку у Коњицу такође је посвећен оријенталном божанству Митри. Његов текст гласи: *Deo Soli Inv[ict]o Meter[ae] (!)* (CIL III 14617). Име дедиканата се не наводи, па је могуће да је споменик постављен о трошку неке заједнице, као и цијело светилиште (Patch, 1897, стр. 636; Imamović, 1977, стр. 454, бр. 238; Šačić, 2011, стр. 46, 111). Текст је уклесан на луку који се налази изнад рељефног приказа Митриног култа. Ријеч је о једном од најљепших рељефних споменика нађених у Босни и Херцеговини. Име божанства, као и на споменику из Потока код Мостара, написано је у облику *Meteras*. Сматра се да се ради о локалној појави, карактеристичној само за горњи ток Неретве. Споменик се датује у IV вијек (Imamović, 1977, стр. 278–280; Šačić, 2011, стр. 46, 111).

Једноставнија структура јавља се на трећем Митрином вотивном споменику из Коњица. Споменик је урађен по узору на жртвене аре посвећене римским божанствима (Patch, 1897, стр. 644, сл. 8; Imamović, 1977, стр. 456, сл. 239; Šačić, 2011, стр. 46, 112–113). Његов текст гласи: *S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / V[e]tur(ius) / Lucius / v(otum) s(olvit)* (CIL III 14222, 1). Шачић наводи да се провинцијском клесару у другом реду вјероватно поткрала грешка па је умјесто слова Е уклесао слово F (Šačić, 2011, стр. 46, 112–113). У натпису нема личног имена (*praenomen*), док је гентилно име (*nomen*) *Veturius* у Далмацији доста ријетко. Стога се сматра да је Ветурије Луције вјероватно био досељеник у долину Неретве. Споменик се датује у IV вијек (Šačić, 2011, стр. 46, 113).

Митрин култ посвједочен је и на локалитету Лисичићи код Коњица. Тамо је откривен вотивни споменик који се састоји од рељефне плоче и завјетног натписа (Patch, 1902, стр. 318–319, сл. 15; Imamović, 1977, стр. 456–457, сл. 240; Šačić, 2011, стр. 47, 114–115). Његов текст гласи: *L(ucius) Antonius Menander Aphro/disieys (!) (i)nvicto / Aug(usto) v(otum) f(ecit)* (CIL III 13859 = ILJug 1748). На рељефу је приказан Митра како удија дика. Дедикант Луције Антоније Менандер био је из Афродизијаса у Карији. Он носи грчки когномен *Menander*, а његово гентилно име *Antonius* потиче од угледне римске плебејске породице Антонија. Вјероватно је био ослобођеник који је номен добио од свог пријашњег власника. Навођење мјеста поријекла било је често код ослобођеника. С обзиром на то да је ријеч *Aphrodisieus* уклесана са грчким словом ипсилон умјесто латинског U, претпоставља се да је и клесар био странац или је пак Луције Антоније Менандар у исто вријеме и дедикант и клесар споменика. Споменик се датује у IV вијек (Imamović, 1977, стр. 456; Šačić, 2011, стр. 47, 114–115).

На надгробним споменицима са југа Далмације честе су иконографске представе бога Атиса, у кратком потпасном хитону, прекрштених ногу, који носи капу и наслоњен је на штап. Њега иконографски блиско везују за култ Митре. Међутим, на надгробним споменицима са овог подручја појављује се још једно божанство налик Атису. Сличног је положаја као Атис, али је наго и има крила и буктињу у руци. Сматра се да је ријеч о генију смрти (Вулић, 1941/1948, стр. 138, др. 303; стр. 140, др. 307; Гарашанин, 1967, стр. 191).

ЗАКЉУЧАК

У раду се презентују подаци о оријенталним култовима са југа провинције Далмације (источна Херцеговина). Основну грађу из које смо црпили податке о религији становништва представљају жртвеници са вотивним натписима и иконографске представе на споменицима. Ова свједочанства имају изузетну историјску вриједност јер нам поближе указују на религију становништва са подручја источне Херцеговине у античко доба. На подручју горњег тока ријеке Неретве (Мостар, Коњиц), као и у свим подручјима која су била у саставу Римског царства, налазе се споменици који свједоче о религиозности римских грађана. Они се појављују са романизацијом провинције, најприје у урбаним средиштинама гдје се у највећој мјери манифестује римски начин живота.

Како се провинција Далмација географски налазила између Истока и Запада, она је била и подручје на којем су се сусретали

бројни култови и духовне појаве. Управо су епиграфски споменици основни извор за изучавање присуства различитих, па тако и оријенталних култова који се овдје углавном налазе у урбаним центрима; дајући нам, између осталог, податке и о социјалној структури и поријеклу њихових носилаца. Без обзира на то што су оријентални култови на подручју горњег тока ријеке Неретве присутни спорадично, они су важни и по свом садржају и по приказима, а сачувани су у траговима на неколико вотивних натписа. Од оријенталних култова са подручја источне Херцеговине истиче се култ Митре, иранског бога Сунца. На основу епиграфских свједочанстава сматра се да су поштоваоци митраизма били поријеклом из свих друштвено-политичких и културно-економских слојева: чиновници, војници, трговци, ослобођеници и робови. Истраживачи сматрају да је овај култ на подручје Балкана стигао из различитих праваца. Наиме, поред правца из Аквилеје, култ Митре ширио се и правцем дунавског лимеса, преко Доње Паноније. Посвета за култ Митре била је *Sol* или *Sol Invictus*.

Епиграфски споменици из урбаних центара са југа Далмације (Мостар, Коњиц), свједоче о источним култовима који су у то вријеме исповиједани. Може се рећи да оријентални култови, инкорпорисани у римску религију, чине саставни дио римске културе становништва на југу Далмације (источна Херцеговина).

СКРАЋЕНИЦЕ	AE	L'Année épigraphique. Revue des publications épigraphiques relatives à l'Antiquité romaine, Paris 1980.
	CIL	Corpus Inscriptiones Latinarum, Berolini 1873.
	ILJug	Šašel, A. et J. (1963). Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt. Ljubljana: 5, Narodni muzej Slovenije. Šašel, A. et J. (1986). Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt. Ljubljana: Situla 25, Narodni muzej Slovenije.
	VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split 1932, 1941/1942.
	WMBH	Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina, Wien 1904.

ИЗВОРИ	L'Année épigraphique (1980). Revue des publications épigraphiques relatives à l'Antiquité romaine. Paris.
	Corpus Inscriptionum Latinarum. (1873). Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae. Berolini: Borussicae editum, ed. Th. Mommsen, Voll. III.

- Šašel, A. et J. (1963). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MСMXL et MСMLX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Šašel, A. et J. (1986). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MСMII et MСMXL repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 25, Narodni muzej Slovenije.

-
- ЛИТЕРАТУРА
- Вулић, Н. (1941/1948). Антички споменици наше земље. *Сјоменик СКА*, хсviii, 1–279.
- Гарашанин, М. (1967). *Историја Црне Горе I*. Титоград: Научно дело.
- Гавриловић-Витас, Н. (2017). Вотивне иконе бога Митре из античке збирке Народног музеја у Нишу. *Зборник Народној музеја*, ххiii–1/2017, 187–206.
- Зотовић, Љ. (1968). Историјски услови развоја оријенталних култова у римским провинцијама на територији Југославије. *Сјаринар*, хix, 59–72.
- Људомировић, И. (2016). Религијски живот Наиса у iii и iv веку н. е. *Along Clio's ways...topical problems of modern historical science*, 1/2016, 181–205.
- Марић, Р. (2003²). *Антички култови у нашој земљи*. Београд: Чигоја (ре-принт).
- Bojanovski, I. (1988). *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo: ANUBiH Dje-la knj. LXVI, СBI knj. 6.
- Clauss, M. (2000). *The Roman cult of Mithras, The god and his misteries, translated by Richard Gordon*. Edinburgh: University Press.
- Gabričević, B. (1953). О неким mitričkim natpisima Sarajevskog muzeja. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu (A) n.s.*, viii, 141–144.
- Gabričević, B. (1954). Iconographie de Mithra Tauroctone dans la province romaine de Dalmatie. *Archaeologia Iugoslavica*, I, 37–52.
- Gavrilović-Vitas, N. (2018). Roman Religion and Cults on the Danube Limes in Serbia. *Vivere militare est*, I, 167–194.
- Imamović, E. (1977). *Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Imamović, E. (1975/1976). Interpretatio romana u odnosu na indigene kultove rimske provincije Dalmacije. *Prilozi instituta za istoriju u Sarajevu*, 11–12, 13–26.
- Latte, K. (1976²). *Römische Religionsgeschichte*. München: Beck.
- Lipovac-Vrkljan, G. (2001). *Posebnosti tipologije i ikonografije mitijskih reljefa rimske Dalmacije*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Mayer, A. (1932). Studije iz toponomastike rimske provincije Dalmacije. *VAHD*, L, 85–119.
- Mayer, A. (1941/1942). Vidasus der Illyrische Silvanus. *VHAD n.s.*, ххii–ххiii, 187–193.
- Medini, J. (1976). Rimske i orjentalne religije na istočnoj obali Jadrana. *Materijali*, xii (ix kongres arheologa Jugoslavije), 185–207.

- Merkelbach, R. (1984). *Mithras*. Königstein: Anton Hain.
- Paškvalin, V. (1963). Kultovi u antičko doba na području Bosne i Hercegovine. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XVIII, 127–153.
- Patch, C. (1897). Mithreum u Konjicu. *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, IX, 629–656.
- Patch, C. (1900). Nove rimske epigrafske tečevine iz Bosne i Hercegovine. *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, XII (2), 169–193.
- Patch, C. (1902). Rimska mjesta u Konjičkom kotaru. *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, XIV (3), 303–333.
- Patsch, C. (1904). Archäologisch–epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien VI, *WMBH* 9, 270–171.
- Patch, C. (1904). Arheološko–epigrafska istraživanja o povijesti rimske pokrajine Dalmacije. *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, XIV (1), 33–59.
- Popović, M. (1973). Crkvina na Paniku. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XXVII–XXVIII, 347–363.
- Radimsky, V. (1891). Bišće polje kod Mostara. *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, III, 159–192.
- Rendić-Miočević, D. (1955). Ilirske predstave Silvana na kulturnim slikama s područja Dalmata. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n.s.*, X, 5–40.
- Rendić-Miočević, D. (1989). *Iliri i antički svijet*. Split: Ilirološke studije.
- Sergejevski, D. (1934). Rimski spomenici iz Bosne I. *Spomenik SKA*, LXX–VII, 1–28.
- Šaćić, A. (2011). *Antički epigrafski spomenici istočne Hercegovine*. Sarajevo (rukopis; magistarski rad).
- Škegro, A. (1997). *Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae. Opuscula archaeologica*, 21, 85–116.
- Truhelka, Ć. (1892). Prilozi rimskoj arheologiji Bosne i Hercegovine. *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, IV, 340–365.
- Zotović, LJ. (1973). *Mitraizam na tlu Jugoslavije*. Beograd: Posebno izdanje, knj. 11, Arheološki institut SANU.

GLIGOR M. SAMARDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY, DEPARTMENT OF HISTORY

SUMMARY

ON ORIENTAL CULTS FROM THE SOUTH OF THE PROVINCE OF DALMATIA
(A FEW EXAMPLES FROM EAST HERZEGOVINA)

The paper presents the data on oriental cults from the south of the province of Dalmatia (east Herzegovina). The main research materi-

al, which was used as the source of data on the religion of the residents from the south of the province of Dalmatia, was the collection of sacrificial votive inscriptions and paintings of icons with their representations on monuments. These records are historically highly valuable because they closely portray the religion of the residents in the area of east Herzegovina in the ancient time.

Given the fact that the province of Dalmatia was geographically located between the East and the West, it was the area on which numerous cults and spiritual events were found. That is why the epigraph statues are the main sources for the research of the presence of various cults, including the oriental ones, which were mostly concentrated in urban centres. This also gave us an insight into the social structure and the origin of their founders. Even though the oriental cults were present sporadically in the area of east Herzegovina (Mostar, Konjic), they were significant in terms of their content and representations. They were preserved in traces in a few votive inscriptions. Of all the oriental cults from the area of east Herzegovina, the most prominent one was the cult of Mithra, an Iranian god of light. It is believed, based on the epigraph records, that the cult of Mithra was respected by the members of various social, political, cultural, and economic circles including clerks, soldiers, merchants, the freed, and slaves. The researchers think that the cult came to the Balkans from different directions. Besides Aquilei, the cult of Mithra spread to the Danube and across Lower Pannonia. The inscription for the cult of Mithra was *Sol* or *Sol Invictus*.

The epigraph statues from urban centres from the south of Dalmatia (Mostar, Konjic) testify about eastern cults which were present at the time. It can be said that the oriental cults became integral parts of the Roman culture for the residents in the south of Dalmatia.

KEYWORDS: oriental cults (cult of Mithra); epigraph statues; the province of Dalmatia; East Herzegovina; Mostar; Konjic.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).
This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).